

УДК 811.111'373

СЕМАНТИКА НЕГАТИВНО-ОЦІННИХ ЗВЕРТАНЬ У П'ЕСАХ В. ШЕКСПІРА**Дашко Л.Т.**

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті досліджено негативно-оцінні звертання з урахуванням різновидів їх ускладнень у канві текстів п'єс Вільяма Шекспіра. Звертається увага на лексичні, соціолінгвістичні та культурологічні особливості функціонування звертання. Особлива увага приділяється визначенню критеріїв відбору оцінної лексики у звертанні. Демонструється відтворення оцінки об'єктів звертання на лексичному рівні. Показано, що звертання, виражені інвективними та пейоративними лексемами, увиразнюють негативні емоції та є контекстуально зумовленими.

Ключові слова: звертання, оцінка, зневажливе звертання, вокатив, пейоратив, негативна конотація, інвективна лексика, Шекспір.

Постановка проблеми. В сучасних лінгвістичних дослідженнях зростає зацікавлення проблематикою оцінки та емоцій, засобів їх концептуалізації та вербалізації, оскільки за їх допомогою суть людського буття регулюється, пізнається та відображається у свідомості людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінність як особлива семантико-прагматична категорія є сферою інтересів багатьох лінгвістів (Н. Д. Арутюнова, А. А. Бурячок, Є. М. Вольф, О. П. Воробйова, В. І. Жельвіс, Л. А. Кисельова, Т. А. Космеда, М. О. Красавський, Г. М. Кузенко, Е. А. Нушикян, Г. І. Приходько, З. Є. Фоміна, В. І. Шаховський, Z. Kövecses та ін.). Звертання, як аспект творчості В. Шекспіра, були предметом дослідження у працях G.L. Brook, R. Brown, Beatrix Busse, Ulrich Busse, A. Gilman, Jonathan Hope, J. Mullholand, V. Saimón, K.M. Wales.

Формування цілей статті. Відомо, що «Завдання вокативів у мові – виконання апеляційної функції, встановлення і підтримка контакту між учасниками спілкування» [13]. Крім того, у мовленнєвому засобі звертання завжди наявний оцінний фактор, що передбачає позитивну або негативну характеристику адресата відповідно до мовної ситуації.

Аналіз драматургічного дискурсу, тобто інтерпретацію тексту п'єси, співвідносимо у даному дослідженні лише з одним рівнем комунікації в художньому діалозі – внутрішнім або горизон-

тальним, беручи до уваги комунікацію персонажів одного з одним. Вивчення фактичного матеріалу текстів п'єс В. Шекспіра демонструє, що одним з найбільш ефективних та частотних засобів вираження емоційної оцінки у звертаннях є лексеми з оцінним значенням.

У звертанні емотивно забарвлені загальні іменники мають набагато більшу палітру оцінних значень. Позитивно-оцінна лексика використовується Фальстафом у звертанні до своїх товаришів (Henry IV Part 1): «gallants, lads, boys, hearts of gold, all the titles of good fellowship». Звертання може виконувати різноманітні експресивні функції – від люб'язності до сарказму чи образи, і точний нюанс можна зрозуміти враховуючи осіб, які спілкуються, та контекст, в якому вони розмовляють. Дослідження позитивно-оцінної семантики звертань у творах В. Шекспіра [4] виявив, що існує великий корпус негативно-оцінних лексем у звертаннях між його героями. Ціль статті – проаналізувати корпус звертань, які репрезентують негативні емоції, та виявити лексичні способи формування ними негативною оцінки.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги, що оцінна шкала будується на усвідомленні еталону, або норми, приймаємо, що більшість лексем в англійській мові (calf, dog, hound, spell), котрі володіють лише денотативним значенням, є емотивно нейтральними. Однак у художньому усно-розмовному стилі драматургічного твору

навіть такі нейтральні лексеми здатні набувати несподіваних емоційних і навіть функціонально-стилістичних забарвлень. Тобто, оцінність нейтральних лексем зумовлена контекстом. Попри це, В Шекспір активно використовує стилістично забарвлені лексеми (coward, fool, hag, idiot, kite, rascal, rogue, rudesby, scum, slave, varlet, villain, witch, wretch) для передачі негативної оцінки чи негативного ставлення до мовця у звертаннях. Оцінці підлягають не лише негативні риси людини (боязуство, страх, злість, жорстокість, улесливність, підлість), але й її соціальні, естетичні, вікові та психологічні ознаки. Численні відтінки таких лексем зумовлені тим чи іншим ставленням мовця/автора до референта (несхвальне, глузливе, зневажливе, докірливе, брутальне, лайливе, зневажливо-фамільярне), є контекстуально залежними та притаманні певному історичному періоду розвитку мови.

Денотативне значення звертань, як мовного знаку, доповнює його конотативний компонент, який включає раціональну або емотивну оцінку денотата. В більшості випадків звертання у В. Шекспіра не просто кваліфікують об'єкт у термінах добре/погано, але й викликають певне почуття-ставлення до референта (схвалення, замилювання, зневагу, презирство чи іронічне ставлення). Саме наявність такої образності дозволяє говорити про емотивну оцінку. Характер експресивності подібних емотивних звертань визначається їх функціонально-стилістичною доречністю, умовами їх функціонування у ситуації комунікації. Негативно-емотивні звертання можуть бути адекватними лише у неофіційній комунікації при симетричних чи асиметричних статусно-рольових відносинах між співрозмовниками, де існує налаштованість на несерйозну тональність спілкування або метою мовця є пряма образа референта.

Зауважимо, що звертання-маркери прихильності до адресата не завжди репрезентують тактику з «позитивним» вектором. Герої драматичних творів В. Шекспіра використовують такі звертання й у несхвальних висловлюваннях. Нейтральні лексеми *sir, goodman, mister, master, your worship*, які зазвичай висловлюють шанобливе звертання, часом можуть виражати насмішку, іронію, зневагу чи фамільярність. Часом «комунікативні ситуації інтимного спілкування є настільки «екстремально» позитивними, що звертання-дерогативи, які містять згублі/лайливі слова, втрачають свою негативну конотацію» [7, с. 99]. Такі стилістично марковані згублі форми звертання, хоча і викликають негативні конотації, часом надають мовленнєвому акту неформальної, дружньої тональності.

Пейоративні форми звертань для субтактики вираження позитивного ставлення до адресата загалом не типові, однак поодинокі їх приклади знаходимо: *poor monkey, poor prattler* (*Lady Macduff to son [mother to son]* у *Macbeth*). Як бачимо, негативне значення таких лексем нейтралізується контекстом.

Особливої уваги заслуговують вокативи-пейоративи, які слугують для емоційного впливу на співрозмовника, виражаючи негативне ставлення мовця до нього. Пейоративна лексика має більш складну смислову структуру, ніж лексика

нейтральна, і характеризується наявністю конотативної, контекстуальної складових семантики. «Конкретна лексична одиниця може реалізувати пейоративне значення в умовах певного контексту, якщо у структурі цієї одиниці присутній емотивно-оцінний аспект» [3, с. 120].

На значення негативної оцінки може впливати семантика мотивуючих основ. Зокрема, негативно-оцінні звертання утворюються насамперед від слів з негативно-емотивним значенням. Різкі, знижено-згублі звертання *ape, ass, toad, cur beast* у п'єсах В. Шекспіра характеризують морально-етичні якості людини та вживаються як образа. Наявність інвективних прикметників у ролі інтенсифікаторів, безсумнівно, сигналізує про те, що в значенні слова міститься сема негативної оцінки, однак даний факт не завжди є показником наявності семи пейоративної емоційності. Інколи емоційність і негативна оцінність інвектив додатково підкреслюється емотивним словом-означенням: *unmanner'd dog* (*Richard III*), *my curtail dog* (*Passionate Pilgrim*), *spartan dog* (*Othello*), *unpeaceable dog*, *thou issue of a mangy dog* (*Timon of Athens*), *hellish dog*, *inhuman dog* (*Titus Andronicus*), *whoreson dog* (*Troilus and Cressida*), *you old dog* (*As You Like It*), *whoreson dog* (*Cymbeline*), *you false Danish dogs* (*Hamlet*).

З осудом автор ставиться до таких рис людської вдачі, як підлість, боязуство, зрадництво, тому послідовно засуджує їх у своїх героїв. З цією метою широко використовує негативно-оцінну лексику у звертанні до осіб. Подібна номінація, окрім того, що називає якусь особу, також виражає певне ставлення до неї, її оцінку. Це лексико-семантичні групи вокативів на позначення властивостей адресата як об'єкта оцінки або особистих якостей адресата (*devil, hilding, hog, hypocrite, liar, loon, lout, miscreant, monster, recreant, satan, savage, serpent, traitor, tyrant, whoreson*).

Серед прикметників-атрибутивів, які реалізують негативно-оцінну семантику, наявні лексеми, котрі синтезують значення негативного відношення мовця до особи. Категорія оцінки проявляється в їх оцінному потенціалі. Емоційна оцінка як тип мовленнєвого оцінного акту виявляє багатство семантичних можливостей даних прикметників, які сигналізують про схвалення/співчуття чи несхвалення/зневагу. Це в основному негативні прикметники *shallow, dull, old*, які найчастіше використовуються для тлумачення інших лексичних одиниць і виражають негативну оцінку в найбільш повній абстрактній і нейтральній формі. Найбільшу різноманітність негативних метафоричних означень фіксуємо перед звертанням *rascal*: *bald-pated, cowardly, impudent, lying, you muddy rascal, swaggering rascal, you cut-purse rascal, you bottle-ale rascal, thou damn'd tripe-visag'd rascal*. Підвищені негативні емоції спостерігаємо у найдовшому переліку образливих звертань у діалозі між графом Кентом та дворецьким Освальдом у п'єсі «Король Лір»:

Oswald: What dost thou know me for?

Earl of Kent: A knave; a rascal; an eater of broken meats; a base, proud, shallow, beggarly, three-suited, hundred-pound, filthy, worsted-stocking knave; a lily-liver'd, action-taking, whoreson, glass-gaz-

ing, superserviceable, finical rogue; one-trunk-inheriting slave; one that wouldst be a bawd in way of good service, and art nothing but the composition of a knave, beggar, coward, pander, and the son and heir of a mongrel bitch; one whom I will beat into clamorous whining, if thou deny the least syllable of thy addition.

Будь-яке оцінне звертання містить суб'єкт звертання, тобто ту особу, якою здійснюється оцінка, і його об'єкт, тобто ту особу або вчинок, які оцінюються. Роль суб'єкта полягає у співвіднесенні властивостей об'єктів із загальнолюдськими / етнокультурними / соціумними нормами та стандартами. Оцінка виражає особисті думки і смаки суб'єкта, його точку зору та відчуття, бажання та потреби, обов'язки та цілеспрямовану волю. У оцінному звертанні завжди присутній як суб'єктивний, так і об'єктивний фактор. Суб'єктивний компонент припускає позитивне або негативне ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта, у той час як об'єктивний (дескриптивний) компонент оцінки орієнтується на власні властивості осіб або їх вчинків, на яких ґрунтується оцінка.

Істотно часто зустрічаємо у В. Шекспіра лексеми-інвективи, які характеризують співрозмовника як людину, що виділяється негативними якостями та викликає роздратування (*drone, imp, nit, slug, snail, sot*). Під дією контекстних умов, з однієї сторони, та онтологічних характеристик нейтрально-оцінних лексем-номінацій *boy, peasant, skipper, swain, youth* з іншої, виникає occasionальне емоційно-оцінне значення зневаги та зверхнього ставлення до нижчої за віком чи соціальним станом людини без освіти та виховання.

Емоційність інвективної лексики орієнтована на конкретну ситуацію і є емоційно підвищеною та афективною. Тому аналіз лексем-звертань

у В. Шекспіра, що зневажливо характеризують жінок, визначаючи їх як повій (*hag, polecat, strumpet, weed, whore, witch*) можливий лише у тісному зв'язку з контекстом, з певною мовленнєвою ситуацією. Стилїстична амплітуда цих лексем досить широка. Вона коливається від іронічно-жартівливого забарвлення до створення соціально-негативної характеристики персонажа. В більшості випадків такі інвективні звертання мають на меті принизити, образити адресата в грубій, різкій та цинічній формі, або створити іронічно-негативну оцінку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ця розвідка дозволяє стверджувати, що автор створює власний кодекс мовленнєвої поведінки, що вербалізується у вигляді звертання, яке репрезентує вияв негативних емоцій (осуд, зневага, презирство, приниження, незадоволення, роздратування, гнів, несхвалення). Негативна оцінка, репрезентована у звертаннях, формується за узусними чи індивідуальними критеріями, наявними у свідомості автора/читача. Емоційна оцінка звертань втілюється прагматично орієнтованими однослівними номінаціями або вільними словосполученнями з параметризаторами-прикметниками загальної та інтелектуальної оцінки. Негативно-оцінний зміст звертання є також контекстуально-залежним, оскільки актуалізовані мовні одиниці з негативними семами набувають певне емотивно-експресивне забарвлення саме під дією комунікативно-контекстуального чинника. Рівень їх емотивності залежить також від стосунків між співрозмовниками, їх соціального стану чи походження та їх особистими якостями як об'єкта оцінки. Актуальним видається подальший аналіз нейтрально-емоційних звертань на рівні текстів п'єс В. Шекспіра.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бессонова О. Л. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова (на матер. іменників – назв особи в англійській, французькій і українській мовах): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.19 / О. Л. Бессонова // Донецьк. держ. ун-т. – Донецьк, 1995. – 22 с.
3. Білоколенко Л. А. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті // Філологічні студії. – Вип. 7. – Ч. 2, 2012. – С. 119-127.
4. Дашко Л. Т. Внутрішньотекстова семантика позитивно-емоційних вокативів у п'єсах В. Шекспіра: Матеріали десятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку» (29-31 травня 2014 р.). м. Київ, 2014. – С. 124-133.
5. Дашко Л. Т. Проблема емотивності та категорії оцінки в сучасних лінгвістичних дослідженнях / Л. Т. Дашко // Филология, социология и культурология. Теоретические и практические аспекты развития современной науки / Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki (30.09.2015 – 01.10.2015) – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – С. 60-65.
6. Іщенко Н. Г. Оцінний компонент лексичного значення слова // Філологічні трактати. – Том 2, № 3, 2010. – С. 47-50.
7. Кіт Л. С. Тональність як категорія зовнішнього впливу на інтимне спілкування // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 3, 2015. – С. 99.
8. Приходько Г. І. Місце оцінного складника в семантичній структурі слова / Г. І. Приходько // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки. Вип. 146. – Кіровоград, 2016. – С. 190-193.
9. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові: [монографія] / Г. І. Приходько. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 362 с.
10. Приходько Г. І. Оцінний компонент у семантичній структурі слова / Г. І. Приходько // Вісн. Житомирськ. держ. ун-ту. – Житомир: Вид-во Житомирськ. держ. ун-ту ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 45. – С. 44-47.
11. Приходько Г. І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм [Текст]: монографія / Г. І. Приходько. – Запоріжжя: Кругозір, 2016.
12. Скаб М. С. Вокатив на тлі взаємодії рівнів мови / М. С. Скаб // Мовознавство. – 1990. – № 5. – С. 30-33.
13. Федорук Н. І. Апелятив та його роль у структурі мови / Матеріали міжнародної інтернет конференції [«Соціум. Наука. Культура»] (24-26 січня 2011р.). – Режим доступу: <http://intkonf.org/fedoruk-n-i-apeyativ-ta-yogo-rol-u-strukturi-movi/> (Дата звернення: 8.02.2016).

14. Busse Beatrix. *Vocative Constructions in the Language of Shakespeare. Pragmatics & Beyond New Series 150.* Amsterdam: John Benjamins, 2006. – 525 p.
15. Busse Ulrich. *Linguistic Variation in the Shakespeare Corpus: Morpho-syntactic variability of second person pronouns.* – John Benjamins Publishing Company, 2002. – 339 p.
16. Busse Ulrich. *The co-occurrence of nominal and pronominal address forms in the Shakespeare Corpus // Diachronic Perspectives on Address Term Systems.* Edited by Irma Taavitsainen and Andreas H. Jucker [Pragmatics & Beyond New Series 107], 2003. – Pp. 193-221.
17. David Crystal, Ben Crystal. *Shakespeare's Words: A Glossary and Language Companion.* Penguin Books Ltd (United Kingdom), 2004. – 676 p.
18. *Open Source Shakespeare: [Электронный ресурс].* – Режим доступа: <http://www.opensourceshakespeare.org/> (Дата звернення: 1.02.2018).

Дашко Л.Т.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

СЕМАНТИКА НЕГАТИВНО-ОЦЕННЫХ ОБРАЩЕНИЙ В ПЬЕСАХ У. ШЕКСПИРА

Аннотация

В статье исследованы негативно-оценные обращения с учетом разновидностей их осложнений в канве текстов пьес Уильяма Шекспира. Особое внимание уделяется лексическим и социолингвистическим особенностям функционирования обращения. Особый акцент делается на установление критериев отбора оценной лексики в обращении. Демонстрируется воспроизведение оценки объектов обращения на лексическом уровне. Показано, что обращения, выраженные инвективными и пейоративными лексемами, делают негативные эмоции более выразительными и есть контекстуально зависимыми.

Ключевые слова: обращение, оценка, уничижительное обращение, вокатив, пейоратив, негативная коннотация, инвективная лексика, Шекспир.

Dashko L.T.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

SEMANTICS OF NEGATIVE-EVALUATION ADDRESS FORM IN W. SHAKESPEARE'S PLAYS

Summary

The paper focuses solely on the diversity of negative-evaluation address forms and discusses their use in the outline of Shakespeare's plays. The influence of lexical and sociolinguistic factors of addressing is analyzed. Particular attention is paid to the singling out of criteria for the selection of evaluation vocabulary. The realization of the evaluation of the objects of address at the lexical level is demonstrated. As shown, the address form expressed by pejorative terms and invective vocabulary, intensifies the negative emotions and is contextually dependent.

Keywords: address form, evaluation, term of abuse, vocative, pejorative term, derogatory connotation, invective vocabulary, Shakespeare.